

NAUDAS SISTĒMA VIDUSLAIKU LIVONIJĀ (15. GS. – 16. GS. VIDUS): STRĪDU OBJEKTS VAI ZEMJU SALIEDĒŠANAS LĪDZEKLIS?

MARINA SOLOVJOVA

Mg. hist., LU Vēstures un filozofijas fakultātes doktorante, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Numismātikas un dārgmetālu nodaļas krājuma speciāliste
E-pasts: marina.solovjova@mail.lv

ANOTĀCIJA

Rakstā tiek aplūkotas Livonijas monētniecības un monetārās politikas iezīmes 15.–16. gadsimta pirmajā pusē. Tiek konstatētas gan reģionālās īpatnības, gan arī visai vēlo viduslaiku Eiropai kopīgās tendences. Kā svarīgākās ir atzīmējamas zelta un sudraba, kā arī vietējo un ārzemju monētu kursu svārstības, sudraba trūkums u. c. Uzmanība pievērsta dažādu kārtu interešu sadursmēm un to lietotajām stratēģijām cīņā par naudas sistēmas normālās funkcionēšanas nodrošināšanu. Livonijas salīdzināta ar attiecīgā laika vācu zemēm, kas ļauj izdarīt pieņēmumu par monetārājam savienībai raksturīgas struktūras esamību mūsdienu Latvijas un Igaunijas teritorijā: politiski plurālīstiskā Livonija ar vienoto naudas sistēmu tika pārvērsta vienotajā telpā, kur nauda pildīja komunikatīvo un apvienojošo funkciju.

Atslēgvārdi: Livonijas monētniecība, Livonijas naudas politika, monetārā savienība, viduslaiku Livonija, Livonijas landtāgs.

IEVADS

Livonijas vēsturi laika posmā no 13. līdz 16. gadsimtam raksturo nepārtrauktā cīņa starp vairākiem politiskajiem spēlētājiem: Rīgas arhibīskapu un pāvestam pakļautu Vācu ordeņa Livonijas atzaru jeb diviem zemeskungiem (lat. *domini terrae*, vāc. *Landesherren*), kā arī ietekmīgāko Livonijas pilsētu (Rīgas, Rēveles un Tērbatas)¹ iedzīvotājiem. Viena no spilgtākajām nesašķaņu izpausmēm bija vietējā monētniecība un naudas politika. Pretrunas

sakņojās iemeslā, ka naudas kalšanas tiesības (lat. *ius monetae*) jeb monetārā regālija piederēja Livonijas zemeskungiem, kā dēļ pašu pilsētu iespējas īstenot neatkarīgu monetāro politiku bija stipri ierobežotas. Taču tai pašā laikā tieši pilsētas nodrošināja naudas kalšanas praktisko īstenošanu, rūpējās par izejvielu piegādi un spēlēja svarīgu ekonomiskā centra lomu. Šī loma viduslaiku izskaņā, tirdzniecības tempiem un apjomiem palielinoties, kļuva arvien nozīmīgāka.

Livonijas monētniecībai un monetārajai politikai veltīto avotu klāsts ir salīdzinoši liels. Taču jautājuma izpētei traucē tas, ka ziņas par naudas saimniecību ir izkaisītas pa dažāda veida dokumentiem – tie ir gan landtāgu materiāli (sēžu protokoli jeb recesi), gan pilsētnieku un zemeskungu sarakste, gan oficiāli publicētie noteikumi, gan arī ar monētu meistariem noslēgtie līgumi.

Svarīgākā avotu grupa neapšaubāmi ir landtāgu recesi (turpmāk tekstā AR), kas liecina par pilsētnieku aktivitāti monētniecības jautājumos. Recesi ir saglabājušies samērā labi, tie pilsētnieku rīcībā ļauj saskatīt kontinuitāti vai konstatēt attieksmes maiņu. Salīdzinot pilsētnieku un zemeskungu prasības ar reālo situāciju, var novērot, ka abu politisko spēku uzvedību ne vienmēr bija diktējušas rūpes par visas Livonijas ekonomisko stabilitāti un izaugsmi, bet gan citi faktori: sākot ar cīņu par politisko ietekmi līdz savtīgajām interesēm.

LIVONIJAS MONĒTniecība līdz 16. GADSIMTAM

Naudas kalšana Livonijā tika uzsākta jau 13. gadsimta pirmajā pusē, taču tolaik tā nebija īpaši intensīva. Rīgā pirmās monētas – feniņi – varēja būt izkaltas bīskapa Alberta fon Bukshēvdēna laikos (1199–1229) (Leimus 2001, 57). Monētu kalšana Rīgā tika pārtraukta, visticamāk, jau pilsētas pirmā arhibīskapa Alberta II Suerbēra valdīšanas laikā (1253–1272/73). Tas notika politisko iemeslu dēļ: tieši šajā laikā sākās atklātas nesaskaņas starp Rīgas bīskapu, jaundibināto Vācu ordeņa Livonijas atzaru un Rīgas pilsētu (Berga 2016, 116).

Tērbatas bīskaps naudas kalšanas tiesības ieguva 1225. gadā, un jau 13. gadsimta vidū te tika izkaltas pirmās monētas (Haljak 2010, 219). Rēvelē pirmās monētas tika izkaltas Lundas arhibīskapa Andersa Sunesena vietvaldības laikā (1219–1223) (Leimus, Haljak, Kiudsoo 2018, 49–51).

Naudas sistēmas sakārtošanai 1422.–1426. gadā Livonijā tika realizēta vērienīga naudas reforma. Saskaņā ar jaunajiem likumiem tagad visā Livonijas teritorijā nauda bija jākaļ pēc vienādiem noteikumiem. Monētu atbilstību oficiāli noteiktajai monētpēdai² regulāri pārbaudīja (tas bija īpašu cilvēku – monētu uzraugu jeb vardeinu (vāc. *wardein*) – pienākums).

Neraugoties uz dažādu politisko un ekonomisko spēlētāju pastāvīgajām nesaskaņām, 1422.–1426. gadā izveidojusies sistēma eksistēja līdz pat vienotās Livonijas pastāvēšanas beigām 16. gadsimta vidū. Jaunkaļamās monētas bija apgrozībā visā Livonijas teritorijā un ārpus tās robežām.

LIVONIJAS MONETĀRĀS POLITIKAS KRĪZE

16. GADSIMTA PIRMAJĀ PUSĒ: CĒLOŅI UN IEZĪMES

Neskatoties uz 1422.–1426. gada reformas rezultātiem, Livonijas monētniecība jau 15. gadsimta beigās atradās smagā stāvoklī. Skaidri definēt tā iemeslus traucē avotu trūkums. Svarīgākie politiskie faktori bija sarežģīta iekšpolitiskā situācija un saspīlētas attiecības ar Krievzemi, kas paātrināja monētu pasliktināšanos. Savu lomu spēlēja arī visai Eiropai kopīgās ekonomiskās problēmas. Viduslaiku beigās ievērojami palielinājās tirdzniecības apjomi un līdz ar to – arī naudas apgrozījums. Jāņem vērā, ka, neskatoties uz savas naudas kalšanu Livonijas teritorijā, apgrozības monētas pārsvarā nāca no ārzemēm. Livonijā nonākušās ārzemju zelta monētas noveda pie grūtībām vietējā monētniecībā: Livonijā kalto sudraba monētu vērtība pazeminājās, tas izraisīja ārvalstu zelta monētu cenu palielināšanos (Misāns 1985, 49).

Viss minētais apgrūtināja monetārās saimniecības normālo funkcionēšanu un nevarēja neizraisīt visu Livonijas kārtu neapmierinātību. It īpaši tā bija jūtama pilsētnieku un zemeskungu vidū, jo tieši šo divu grupu pārstāvji bija visciešāk saistīti ar monētniecības organizēšanu un regulēšanu. Tirgotāji cieta no tirdzniecībai nepieciešamo monētu trūkuma, savukārt zemeskungi zaudēja ienākumus, kas saistīti ar monētu kalšanu. Abas puses bija ieinteresētas saņemt pilnvērtīgu naudu, lai gan pilsētnieku gadījumā tas neizslēdza spekulatīvās darbības iespējas: tieši tirgotāju un rātskungu rīcībā bija gan vajadzīgais inventārs, gan arī zināšanas par pareizo monētu provi. Pilsētnieku prasības mazināt monētu vērtību bija saistītas ar pastāvīgu sudraba trūkumu: savu raktuvju Livonijai nebija, tāpēc sudrabs bija jāimportē. Pasliktinot sudraba monētu, tika mēģināts cīnīties ar zelta pārvērtēšanu attiecībā pret sudrabu. Pašiem tirgotājiem nebija jāuztraucas par zaudējumiem, jo, krītoties monētu vērtībai, tika paaugstinātas preču cenas, turklāt tas bieži vien tika darīts nevis proporcionāli izmaiņām, bet gan tādos apmēros, kas nodrošināja pārdevējiem prāvus ienākumus (Misāns 1985, 49).

Ne mazāk nozīmīgs strīdu iemesls bija jautājums par apgrozībā esošo ārzemju monētu vērtību. Kā jau tika atzīmēts, noteikt ārzemju zelta monētu vērtību bija visai grūti. Zelta un sudraba cenas attiecības bija atkarīgas gan no tirgus ekonomikas spēkiem (cēlmetālu piedāvājums un pieprasījums, naudas daudzums tirgū u. tml.), gan no sezonālo apstākļu maiņas (ražas,

plūdi, sausums), gan arī no ārkārtējiem notikumiem (kari, epidēmijas). Livonijā situāciju jo vairāk sarežģīja iekšpolitiskās nesaskaņas un dažādu kārtu pretrunīgās ekonomiskās intereses. Tirgotāji, kas nodrošināja zelta naudas ieviešanu Livonijas teritorijā, bija ieinteresēti, lai zelta monētu apgrozības kurss Livonijā būtu augstāks. Savukārt zemeskungi, kuru tirdzniecības apjomi šajā laikā ievērojami palielinājās, cieta no zaudējumiem, ko izraisīja zelta naudas vērtības palielināšanās. Pilsētnieki vairākkārt mēģināja cīnīties par ārzemju monētu kursa palielināšanu, taču tas nenoveda pie īpašiem panākumiem (LUB, II, Nr. 168, 416).

Tikpat svarīgu vietu Livonijas naudas politikā ieņēma arī vietējās sudraba monētas kalšanas un apgrozības jautājums. Landtāgu materiāli liecina, ka šeit pilsētas vēl mazāk izmantoja savu pārstāvju starpniecību landtāgā nekā jautājumā par ārzemju zelta monētām. Tas varēja būt saistīts ar domstarpībām Rīgas, Rēveles un Tērbatas starpā, ko izraisīja ekonomiskā konkurence (Zeids 1978, 111). Sava loma bija arī tam, ka apskatāmajā laika posmā vietējās sudraba naudas un ārzemju zelta naudas apgrozības jautājumi netika skatīti kā kopējas, vienotas monetārās politikas vienlīdz svarīgas daļas, bet gan kā divas atsevišķas problēmas (Misāns 1985, 53).

LIVONIJAS MONETĀRĀS POLITIKAS KRĪZES RISINĀJUMU MĒĢINĀJUMI

Lai nepieļautu sudraba pilnīgu izzušanu no apgrozības un palielinātu vietējās naudas pirkjspēju, kas bija kritusies zema sudraba satura dēļ, pilsētnieki 1514. gadā nāca klajā ar priekšlikumu uzsākt augstākā nomināla sudraba monētu kalšanu (AR, III, Nr. 57, § 24). Lidz šim Livonijā tika kalta tikai sīknauda (feniņi un šiliņi), bet turpmāk tika piedāvāts uzsākt augstāka nomināla monētu – vērdiņa jeb mārkas ceturtdaļas, pusmārkas, mārkas un varbūt arī dāldera (trīs mārkas) – kalšanu.³

Pilsētnieku ideja guva atzinību: lielāka nomināla naudas kalšana tika uzsākta, taču to ievērojami apgrūtināja importētā sudraba augstā cena. Tāpēc 1515. gada maijā ordeņmestrs Valters fon Pletenbergs un Rīgas arhibīskaps Jaspers Linde izdeva rīkojumu, ar kuru turpmāk tirgotājiem bija obligāti jāpārdod puse no ievestā sudraba vietējām monētu kaltuvēm pēc fiksētās cenas – 17 monētu mārkas par katru sudraba mārkku (AR, III, 217).⁴ Šī likuma mērķis bija nodrošināt monētu kaltuves ar izejvielām un segt izdevumus, kas saistīti ar naudas kalšanu, turklāt zemeskungiem – monetārās regālījas īpašniekiem – tas ļāva gūt lielākus ienākumus no monētu kalšanas (AR, III, Nr. 57). Jaunais rīkojums izraisīja tirgotāju sašutumu: viņi bija spiesti pārdot sudrabu par cenu, kas bija mazāka par paša metāla reālo cenu (AR, III, Nr. 66, § 50). Zīmīgi, ka šis jautājums tika apspriests

pat Hanzas pilsētu sanāksmju laikā Libekā 1517. un 1518. gadā. Rezultātā Hanzas tirgotāji vērsās pie Livonijas zemeskungiem ar īpašu vēstuli, atzīmējot, ka tirgoties ar krieviem bez sudraba būtu grūti (Leimus 1995, 22). Laika gaitā pilsētas panāca piespiedu kārtā pārdodama sudraba daudzuma samazināšanu līdz vienai sestdaļai (MLA, V, Nr. 185).

Neskatoties uz to, ka 1515. gada reformas galvenais mērķis bija cīņa pret sudraba trūkumu Livonijā, tas joprojām bija novērojams. Tā Tērbatā un Rēvelē par monētu izejvielām tika izmantotas pat pamatiedzīvotāju (*wndutsche*) rotas (Leimus 1995, 22).

Situācijas uzlabošanu aprūtināja tas, ka monētniecības jautājumi bieži vien tika nevis risināti, bet gan izmantoti kā taktisks paņēmieni savstarpējā cīņā par ietekmi ekonomiskās konkurences apstākļos. Vēl pirms iepriekš aprakstītās reformas pilsētnieki 1512. gada Valmieras landtāgā pārmeta zemeskungiem viņu nevēlēšanos mazināt sudraba naudas monētpēdu, kas noveda pie sudraba cenas pieauguma un šī metāla pirkšanas neizdevīguma. Tāpat pilsētnieki piedraudēja, ka sudraba dārdzības dēļ nevarēšot nodrošināt kaltuves ar pietiekamu sudraba daudzumu (AR, III, Nr. 53). Taču šis pilsētnieku sūdzības pamatojums ir šaubīgs: tirgotāji, kuri piegādāja metālu no ārzemēm, nebija ieinteresēti tā cenas mazināšanā (Molvigin 1967, 232–242). Turklāt viens no pilsētnieku argumentiem bija sudraba naudas trūkums, taču naudas pasliktināšana to nevarēja novērst, jo monētas vērtēja pēc sudraba satura tajās: viduslaikos uz naudu skatījās nevis tikai kā uz vērtību norādošo zīmi, bet arī kā uz vērtību *per se*, proti, kā uz dārgmetāla gabalu, kura vērtību noteica svars un raudze. Lai izvairītos no zaudējumiem, tirgotāji, pārdodot sudrabu, bija ieinteresēti saņemt preti tikpat lielu sudraba daudzumu monētās.

16. gadsimta 30. gados Tērbata un Rēvele nolēma patvaļīgi “pasliktināt monētu”, samazinot sudraba saturu tur kaltajos šiliņos un feniņos, kas izraisīja ordeņmestra Valtera fon Pletenberga nepatiku (AR, III, Nr. 247). Taču šie jaunie sliktās kvalitātes feniņi tika izkalti diezgan lielā daudzumā un tāpēc pavisam drīz nonāca Rīgā. Sekojot tērbatiešu piemēram, rīdzinieki vērsās pie ordeņmestra ar lūgumu uzsākt šāda tipa feniņu kalšanu arī šeit. Ordeņmestrs nepiekrita un uz laiku apturēja šo nekvalitatīvo monētu ražošanu, kā arī pavēlēja izkalt Rīgā noteiktu monētu daudzumu saskaņā ar ierastu monētpēdu (Leimus 1995, 23). Taču, pat neskatoties uz pieņemtajiem mēriem, pasliktinātā nauda turpināja cirkulēt tirdznieciskajos darījumos.

Zemeskungu neapmierinātību nevarēja neizraisīt pilsētnieku aktīva tirdzniecība ar krieviem. Pārdot sudrabu krieviem bija izdevīgāk nekā vietējām naudas kaltuvēm, tāpēc tirgotāji aktīvi eksportēja dālderus, vērdiņus un šiliņus. Augstvērtīgo dālderu izvešana uz Krievzemi noveda pie tā, ka sudraba cena Livonijā paaugstinājās, taču krievu tirgotāji bija gatavi maksāt par

sudrabu jebkādas summas (AR, III, Nr. 129). Tā Rēveles monētu meistars Urbāns Dene sūdzējās rātei, ka, lai nodrošinātu šiliņu kalšanu, viņš par vienu sudraba svāra mārku var maksāt 22 mārkas, turpreti krievu tirgotājs ir gatavs atdot līdz pat 27 mārām (Leimus 1995, 24).

Monētniecības problēmu apspriešana turpinājās, taču drīz vien pārrunu dalībnieki bija spiesti pievērst uzmanību citai problēmai. 1558. gadā līdz ar krievu armijas ienākšanu mūsdienu Igaunijas un Latvijas teritorijā sākās Livonijas karš, kas noveda pie liela sajukuma Livonijas naudas apgrozībā. Tā paša gada vasarā krievu karaspēks ieņēma Tērbatu – vienu no galvenajiem naudas kalšanas centriem. Domāt par naudas reformu vairs nebija nedz laika, nedz arī jēgas.

Viss minētais noved pie secinājuma, ka monetārais jautājums un mēģinājumi to atrisināt drīzāk sašķēla Livonijas politiskos spēlētājus, atsvešinot vienus no otrajiem. Taču, lai labāk saprastu naudas politikas jautājuma nozīmi Livonijas dzīvē, no sākuma ir jāapskata tā situācija, kas bija novērojama vācu zemēs, ar kurām Livonijai tolaik bija visciešākās saiknes.

MONETĀRĀS SAVIENĪBAS – VĒLO VIDUSLAIKU FENOMENS

Līdz pat 16. gadsimtam Svētā Romas impērija sastāvēja no daudziem valstiskajiem veidojumiem ar monarhisko pārvaldes formu, bīskapijām un brīvām pilsētām, ko oficiāli, lai gan formāli pārvaldīja impērijas ķeizars. Viena no vācu zemju monetārās apgrozības iezīmēm bija vienotā emisijas centra neesamība. Turklāt monētu kalšanu tiesības varēja pārdot, dāvināt par noteiktiem nopelniem, iznomāt un pat ieķīlāt. Tas radīja virkni problēmu.

Monētu daudzveidība un to pasliktināšana apgrūtināja naudas apgrozību un tirdzniecisko darbību. Tas noveda pie t. s. monetāro savienību (vāc. *Münzverein*) izveidošanās. Šo savienību mērķis bija monētpēdas unificēšana un brīvās naudas aprites nodrošināšana savienības dalībpilsētās (Holtz 1975, 13–15).

Monetārās savienības izveidošanā bija īpaši ieinteresētas Hanzas pilsētas. Lībeka un Hamburga 1255. gadā noslēdza savā starpā savienības līgumu par sudraba monētu izlaidi. Vēlāk šīm divām pilsētām pievienojās arī Vismāra, Līneburga, Rostoka, Štrālzunde, Hannovere un Greifsvāle. Tā tika izveidota Vendu monētu savienība (vāc. *Wendischer Münzverein*). Monētu savienības nosaukums tika aizgūts no Ziemeļvācijas pilsētu apvienības nosaukuma (Vendu savienība, vāc. *Wendischer Städtebund*).⁵

Vendu monētu savienība regulēja sudraba monētu raudzi, svāru un kalšanas apjomus. Kolektīvā naudas kalšana paplašināja monetārās telpas

mērogu, samazināja apgrozības izmaksas, turklāt tika unificēts monētu svars un vizuālais izskats.

Vendu monētu savienība veiksmīgi darbojās līdz 16. gadsimta pirmajai pusei. Tās pastāvēšanas beigas veicināja divi faktori. Pirmkārt, lielo sudraba monētu – dālderu – parādīšanās un plaša izplatīšanās Rietumeiropā apgrūtināja Hanzas tirdzniecību ar citām reģiona zemēm, savukārt mēģinājums pieskaņot Vendu monetāro sistēmu dālderim cieta neveiksmi. Otrkārt, Svētās Romas impērijas ķeizara 16. gadsimtā pieņemtie monetārie noteikumi nonāca pretrunā ar Vendu savienības pilsētu praksi. Piemēram, uz brīvo pilsētu monētām tagad bija jāattēlo ķeizara simboli, kas neatbilda savienības pusotra gadsimta ilgajām tradīcijām. 1569. gadā Vendu monetārā savienība beidza pastāvēt (Kahnt 2005, 521).

Var saskatīt daudz līdzību Vendu monetārās savienības un Livonijas monetārās sistēmas vēsturē. Arī Livonijā pēc 1422.–1426. gada reformas izveidojās un līdz pat t. s. “konfederācijas” sabrukumam pastāvēja monētu kalšanas tiesību īpašnieku apvienība, kas tika izveidota, lai radītu un kontrolētu vienotu monetāro sistēmu. Livonijas monetārās sistēmas funkcionēšana un attīstība pierāda, ka tā izdzīvoja monētu savienībai raksturīgas fāzes: izveidošanās, monētu vērtības krišanās, augstākā nomināla monētu (Livonijas gadījumā – vērđiņu, pusmārku un mārku) kalšana, pastāvēšanas beigas. 16. gadsimta sākumā Vācijā monetārās savienības aizstāja ķeizara monetārie noteikumi. Tas sakrita ar Livonijas pastāvēšanas beigām un tās teritoriju daļu iekļaušanu citu valstu sastāvā.

SECINĀJUMI

Lai realizētu kopīgo monētu kalšanas politiku, Livonijas zemeskungi un pilsētnieki ne vēlāk kā 15. gadsimta 20. gados vienojās par monētu kalšanu pēc vienādiem kalšanas noteikumiem visas Livonijas teritorijā. Šādas pilsētu un zemeskungu apvienības parasti veidojās teritorijās, kur politiskās sadrumstalotības apstākļos veiksmīgai ekonomikas un tirdzniecības attīstībai bija nepieciešama vienotās naudas sistēmas ieviešana. Īpaši spilgti to demonstrē vācu zemju piemērs, kur viduslaiku beigās darbojās vairākas monetārās savienības. Var secināt, ka Livonijā 1422.–1426. gada reformas rezultātā arī tika izveidota vienotā monetārā savienība. Par monētu kalšanas svarīgākajiem centriem kļuva Rīga, Rēvele un Tērbata.

Minēto pilsētu pārstāvjiem landtāgā bija jābūt vienotiem savā pozīcijā. Katrai kūrijai landtāgā bija tikai vien balss, un tāpēc, lai panāktu strīdīgo jautājumu ievirzīšanu sev vēlamajā gultnē, pilsētniekiem bija jāturas kopā. Pilsētu nostāja monētniecības jautājumos kļuva par vienu no nozīmīgākajiem faktoriem, kas Rīgas, Tērbatas un Rēveles iedzīvotājus saliedēja kopā.

Taču pilsētu kūrijas aktivitāte Livonijas landtāgā īpaši neuzlaboja Livonijas monetāro saimniecību. Tam bija vairāki iemesli, no kuriem īpaši var izcelt trīs. Pirmkārt, Livonijas iedzīvotāji viduslaiku beigās un jauno laiku sākumā sadūrās ar virkni pavisam jaunu problēmu un izaicinājumu – gan pastāvīga monētu vērtības krišanās un ar to saistīts sudraba cenas kāpums, gan arī ar monētpēdas noteikšanu saistīts juceklis un no tā izrietošās kļūdas. Otrkārt, var novērot, ka dažādiem varas aktoriem (zemeskungiem un pilsētniekiem) aktuālāks bija nevis kopējais Livonijas labums, bet gan savas kārtas vai kopienas intereses. Līdz ar to, analizējot pilsētnieku iniciatīvas landtāgā, kļūst skaidrs, ka to pamatā bieži vien bija pašu pilsētnieku labklājība. Visbeidzot, landtāgs, kaut gan tiek uztverts kā visu Livonijas kārtu pārstāvju sapulce, tomēr bija zemeskungu varas orgāns; to sasaukuma iniciatori parasti bija zemeskungi. Sava loma bija, protams, arī reālajam politisko spēku samēram, taču *de iure* visi ar naudas kalšanu saistītie jautājumi atradās zemeskungu kompetencē. Suverēni, kuru iztika bija atkarīga no nodevām un nomas maksām, neatlaidīgi aizstāvēja esošo monetāro sistēmu. Monētu pasliktināšanai viņi piekrita, tikai pakļaujoties ekonomiski, politiski un sociāli nosacītajam pilsētu spiedienam.

Kaut gan sākotnēji monetārai savienībai raksturīgās struktūras izveidošanās kļuva iespējama, pateicoties politiskajām saitēm starp dažādām Livonijas zemēm, vēlāk par apvienojošo faktoru kļuva pati šī savienība. Monetārās saimniecības aktīva apspriešana landtāgos liecina par to, ka šis jautājums tika uzskatīts par visai Livonijai svarīgu un visām kārtām saistošo jautājumu. Pārrunu dalībnieki saprata (vismaz teorētiski), ka no viņu lēmumiem būs atkarīga šīs zemes ekonomiskā attīstība un stabilitāte, lai gan, kā jau tika atzīmēts, kopējais labums bieži vien tika uzskatīts par mazāk svarīgu salīdzinājumā ar konkrētās kārtas interesēm.

Livonijai tā arī nebija lemts kļūt par centralizētu valsti. Taču vietējai monetārajai saimniecībai, pat neskatoties uz visām tās nepilnībām, piemita zināma vienotība, kas Livonijas teritoriālvalstis saturēja kopā. Jaunākajos pētījumos nereti tiek apšaubīts historiogrāfijā iesakņojušais jēdziens “Livonijas konfederācija”: starp atsevišķiem teritoriāliem veidojumiem nebija precīzi formulētu, ilglaicīgu un ar kādiem ligumiem nodrošinātu saistību (sk., piem., Thumser 2011, 17–30). Taču viens no svarīgākajiem elementiem, kas šo heterogēno politisko veidojumu saturēja kopā, bija monetārā sistēma. Dažādu kārtu pārstāvjiem monetārās politikas jautājumi ļāva paust savu nostāju landtāgos un citās sanāsmēs, tādējādi ietekmējot Livonijas iekšpolitisko attīstību.

Visā Livonijas teritorijā apgrozījās vienotajā naudas sistēmā integrētās monētas, tāpat arī izmaiņas naudas kalšanas noteikumos skāra visu Livonijas teritoriju. Politiski plurālistiskā Livonija ar vienoto naudas sistēmu tika pārvērsta vienotajā telpā, kur nauda pildīja komunikatīvo un apvienojošo funkciju.

SAĪSINĀJUMI

AR III – Akten und Reesse der livländischen Ständetage, Bd. 3

LUB II – Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch, Bd. 2

MLA – Monumenta Livoniae antique

AVOTU UN LITERĀTŪRAS SARAKSTS

AVOTI

Arbusow, L. (Bearb.), 1910. *Akten und Reesse der livländischen Ständetage*. Bd. 3. Rīga: Deubner.

Bunge, F. (Hrsg.), 1853–1914. *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. I–XII. Reval, Rīga.

Haljak, G., 2010. *Livonian coins XIII–XVIII century I*. Tallinn.

Napiersky, C. E. (Hrsg.), 1847. *Monumenta Livoniae Antiquae: Sammlung von Chroniken, Berichten, Urkunden und andern schriftlichen Denkmalen und Aufsätzen, welche zur Erläuterung der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's dienen*. Bd. V. Rīga, Leipzig: E. Frantzen.

LITERĀTŪRA

Berga, T., 2016. Monētu kultuvju darbība Latvijas teritorijā (13.–18., 20. gs). *Arheoloģija un etnogrāfija*, 29. laid. Rīga: Zinātne, 116–137.

Dunsdorfs, E., Spekke, A., 1964. *Latvijas vēsture 1500–1600*. Stokholma: Daugava.

Holtz, W., 1975. Münzvereine, insbesondere der Wendische Münzverein. *Money Trend*, 11, 13–15.

Jesse, W., 1967. *Der Wendische Münzverein*. Braunschweig: Klinkhardt u. Biermann.

Kahnt, H., 2005. *Das große Münzlexikon von A bis Z*. Regenstaufer: Battenberg Gietl Verlag.

Leimus, I., 1995. *Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert (1515–1581/94)*. Stockholm: Stockholm Numismatic Institute, Stockholm University.

Leimus, I., 2001. Das Münzwesen Livlands in der frühen Hansezeit: 13. Jahrhundert und erste Hälfte des 14. Jahrhunderts. Angermann, N. (Hrsg.). *Fernhandel und Handelspolitik der baltischen Städte in der Hansezeit*. Lüneburg: Nordostdeutsches Kulturwerk, 41–69.

Leimus, I., Haljak, G., Kiudsoo, M., 2018. *Sestertsist sendini. 2000 aastat raha Eestis*. Tallinn: Āripäev.

Levāns, A., 2013. Politiskās organizācijas modeļi viduslaiku Livonijā 13.–16. gadsimtā: manifestācijas un leģitīmācijas formas. Jundzis, T., Zemītis, G. (red.). *Latvieši un Latvija. II sēj. Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts – izcīnītā un zaudētā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 52–76.

Misāns, I., 1985. Denezhnaja politika gorodov na livonskich landtagach s konca XV. v. po 1561 g. *Feodālisms Baltijas reģionā*. Rīga: Latvijas Valsts universitāte, 45–78.

Molvigin, A., 1967. *Denezhnoe obrashchenie i monetnoe delo na territorii Estonii v XIII – pervoy polovine XVI vv.* Tallinn.

Šterns, I., 1997. *Latvijas vēsture 1290–1500*. Stokholma: Daugava.

Thumser, M., 2011. Das Baltikum im Mittelalter. Strukturen einer Europäischen Geschichtsregion. *Jahrbuch des Baltischen Deutschtums*, 58, 17–30.

Urban, W., 1993. Medieval Livonian Numismatics. *Journal of Baltic Studies*, 24, 1, 37–52.

Zeids, T. (red.), 1978. *Feodālā Rīga*. Rīga: Zinātne.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Šeit un turpmāk ir lietoti Livonijas periodam atbilstošie šo divu mūsdienu Igaunijas pilsētu nosaukumi: Tallina ir saukta par Rēveli, Tartu – par Tērbatu.
- ² Monētpēda (no vāc. *Münzfuß*) – ar likumu noteikts monētas svars un dārgmetāla daudzums tajā.
- ³ Livonijas naudas sistēmas vienību vērtība no 1424. gada līdz 16. gadsimta 2. pusei: 1 mārkā = 2 pusmārkas = 4 vērdiņi = 36 šiliņi = apt. 108 feniņi.
- ⁴ Viduslaikos paralēli eksistēja divi monētu veidi: reālā un skaitļojamā nauda. Livonijas monetāras sistēmas pamatā bija Rīgas mārkā, taču var izšķirt četras šī jēdziena nozīmes: pirmkārt, mārkā bija Livonijas tirgotāju aprēķina nauda, kurā tika grāmatoti darījumi, lai gan faktiski šie paši darījumi varēja tikt fiksēti pavisam citā naudā. Otrkārt, mārkas kopš 1515. gada naudas reformas sāka kalt arī reālā naudā. Treškārt, ar mārkā saprata dārgmetāla svaru, kas līdzinājās pusmārciņai (ap 208 g). Visbeidzot, mārkā varēja norādīt uz dārgmetāla saturu kaltajā naudā (t. s. kaļamā mārkā).
- ⁵ Par vendiem sauca slāvus, kuri šajās teritorijās dzīvoja līdz 12. gadsimtam.

MONETARY SYSTEM IN MEDIEVAL LIVONIA (15TH TO MID-16TH CENTURY): A SOURCE OF CONFLICTS OR A LAND CONSOLIDATION INSTRUMENT?

MARINA SOLOVJOVA

Mg. hist., collection work specialist at the Numismatics and Precious Metals

Department, Museum of the History of Riga and Navigation; PhD student at the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia.

E-pasts: marina.solovjova@mail.lv

ABSTRACT

The paper focuses on Livonian coinage and monetary policy from the middle of the 15th to the 16th century. Both regional specificities and late medieval Europe-wide trends are identified. The most important are the fluctuations in the exchange rates of gold and silver, as well as local and foreign coins, the lack of silver, etc. Much attention is dedicated to the conflicts between different strata of society and the strategies used by them to address the problems of the monetary system. A comparison of Livonia with the German lands is made, which allows us to make an assumption about the existence of a structure similar to a monetary union in the territory of modern Latvia and Estonia. Summing up the results, it can be concluded that politically pluralistic Livonia with the single monetary system was transformed into a unified space, where money played a communicative function and united the inhabitants of Livonia regardless of their ethnic or social affiliation.

Keywords: Livonian coinage, Livonian monetary policy, monetary union, medieval Livonia, Livonian Landtag.

SUMMARY

The history of Livonia from the 13th to the 16th century is characterized by a constant struggle amongst several political players: the Archbishop of Riga, the Livonian Order, and the citizens.

One of the most striking manifestations of these disagreements was local coinage and monetary policy. The controversies were based on the fact that the right to mint coins since the beginning of the 13th century had belonged to the Livonian lords, which prohibited cities (primarily Riga, Tartu, and Tallinn) from the realization of an independent and autonomous monetary policy. At the same time, the cities ensured practical implementation of

minting coins and became important economic centres; this role increased in the late Middle Ages with the growth of trade rates and volumes.

In 1422–1426, Livonia underwent a monetary reform, which led to the creation of a new monetary system: equal coins were now in circulation throughout Livonia; changes in the minting rules affected the entire territory of Livonia. Consequently, with the new monetary system the politically pluralistic Livonia was transformed into a unified space, where money played a communicative and unifying function – until the Livonian War, which put an end to this already fragile political unity.

An analysis of the phenomenon of late medieval monetary unions shows that the monetary system that developed in Livonia after the reform of 1422–1426 and, despite persistent disagreements and a rather weak economic base, lasted until 1561, can also be recognized as a monetary union.

Although the initial structure of a monetary union became possible due to the political ties between the Livonian lands, it later became a unifying factor in itself. The active discussion of the monetary economy during the Landtags shows that this issue was considered important for the whole of Livonia. The negotiators understood (at least in theory) that the economic development and stability of the land would depend on their decisions, although sources show that the common good was often seen as less important than personal interests.